

SLOVENSKA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Naročnina četrletno 15 Din,

za pol leta 30 Din,

za celo leto 60 Din.

Posamezne številke 1.50 Din.

Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 11. avgusta 1933.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12.

Poštočerkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Protidemokratska propaganda

Nemški fašizem se skuša vzdržati na vladi z vsemi sredstvi, ki jih daje sodobni promet in tehnika. Pri tem kajpada ne trpi nobenega ugovora, nobenih poprav: njegova propaganda, naj bo že resnična (le redko), zavita (precejkrat), lažniva (največkrat) mora biti brez vsake kontrole. Najprej je »izenačila« po znanem fašističnem vzorec časopisje. Le malokdo si more misliti, kako in dokod je uničena nemška tiskovna svoboda. Kdor motri zunanjo vsebino listov, ne opazi tega takoj. Prej ko slej prinašajo listi v istem sporedu in z isto razdelitvijo sestavke, poročila, razprave, ki baje »kritično« obravnavajo vsa bolj ali manj pereča vprašanja. Kakšna pa je nemška tiskovna svoboda v resnici, nam morejo povedati šele ukrepi, s katerimi terorizira vlada časopisje. Tako na primer je bil dnevnik »Deutsche Zeitung« ustavljen za tri mesece, ker je po dunajskih listih posnel vest, da je italijanski zrakoplovec Balbo židovskega pokolenja. Človek bi mislil, da pač zaradi tega, ker je taka trditve, če je neresnična, po nemškem fašističnem pravstvenem katekizmu najmanj hudo obrekovanje. Toda tudi uradni fašizem si ni upal tajiti Balbove židovske krvi. Ali dovolj je bila moč, da bi fašistični backi začeli dvomiti o pristnosti nemške plemenske veroizpovedi, če jim na eni strani vtepaajo prepričanje, da je prav židovstvo krivo vseh nemških nesreč, in če morajo na drugi strani paradirati pri sprejemih židovskih potomcev, kakor je Balbo.

Vsekako se list »Deutsche Zeitung« daljnosežnosti svoje vesti ni mogel zavedati, saj mu kot nacionalnemu listu gotovo ni bilo na tem, da dela proti »tretji Nemčiji«. Toda kljub temu ga je zadel fašistična uradna roka tako hudo. Očiten je nauk te prepovedi ne samo za »Deutsche Zeitung«, ampak tudi za vse druge liste, ki bi jih utegnile kedaj obhajati skomine po resničnih vesteh in novicah: pazi se, sicer te uničimo. Kajti pomisliti je treba, kaj pomeni taka ustavitve, če tudi samo za tri mesece. Od obstoja velikega dnevnika živi po več sto ljudi: poleg urednikov in poročevalcev tiskarniško osebje, nabiralec oglasov, razprodajalec itd. Vsi ti so na mah brez dela. Zvečine imajo sicer s podjetjem pogodbo, ki jim poroščuje večjo

ali manjšo odpovedno dobo. Tu pa ima spet podjetje 100% zgubo, ker nima nobenega dohodka. Pa še kjer take odpovedne dobe ni, je težko: ali naj pusti, da se osebje razprši in ga začne čez tri mesece znova zbirati, ali pa naj si ga zagotovi z odškodnino, torej spet le z velikanskimi stroški.

Vse to moramo imeti pred očmi, če hočemo presojati, koliko so vredna in koliko morejo biti vredna poročila listov, ki nimajo zakonito zagotovljene tiskovne svobode.

Pa ne samo poročila listov — vsa, tudi tista takoiimenovana uradna poročila, ki brez kontrole javnosti lahko dopovedujejo svetu, kar se jim le zdi, da utegne režimu koristiti. In zlasti še poročila radija.

V zadnjem času so se začeli nemški fašisti posluževati radija v propagandne namene. Najprej proti Avstriji; na Bavarskem so imele nekatere postaje skoraj izključno nalogo, da širijo v Avstriji narodni socializem in smešijo ter izpodkopujejo avstrijskega kanclerja Dollfusa in njegovo vlado. Sedaj pa so razširili svojo fašistično propagando celo na Švico.

Toda Švicarji so zrasli v starem demokratičnem izročilu. Zato vedo, da ni dovolj čakati s prekrizanimi rokami, da zmaga pravičnost načel demokracije zaradi njene notranje vrednote, vedo tudi, da je premalo, zgolj braniti jih z ometavanjem laži in podtikanjem, kajti le prerado ostane nekaj teh laži in podtikanj v zavesti ali podzvesti ljudi. Zato razmišljajo že o tem, da bi proti fašistični, protidemokratski propagandi, propagandi nasilstva, zavijanja in laži, postavili demokratično propagando,

propagando za svobodo in svobodno besedo, za resnico in strpnost. In švicarski list »Der Landbote« zahteva kar naravnost:

»Ker je uvedla nemška vlada zavedno z radijem protidemokratsko propagando v velikem slogu, ne bo kazalo našemu zveznemu svetu drugega, kakor da brani z enakimi sredstvi našo demokracijo. Ni nam vprav simpatičen ta razvoj, ali politična želna obramba jo zahteva od nas.«

To je odločna in moška beseda v današnjih dneh, ko sme vsak politični pustolovec zabavljati in udarjati po demokraciji iz nižin svojega uma in svoje npravnstvenosti. Začeti je treba z napadanjem. In vse boljše orožje je v rokah demokracije: resnica, kultura, človečnost. Seveda, napačne prizanesljivosti ne pozna noben boj. Vsaka družba nastopa ostro proti tistim, ki rušijo in zanikujejo njene osnove, in jih uničuje, če se jih ne more drugače ubraniti. Hudodelec se ne more sklicevati na zakone, ki jih je sam prekršil. In fašist se ne more sklicevati na demokratična načela, ki jih pobija in zanika.

Prevelika strpnost in prizanesljivost, tudi prevelika vera v moč resnice in človeškega spoznanja je zavajala demokracijo, da ni nastopala proti fašizmu in vsakršnemu drugemu protidemokratskemu gibanju, kakor je treba. Njeni nasprotniki so ji šli to za slabost. Pa je le bolj zavest moči. In ko bo uveljavila svojo moč, bo tudi fašizma konec.

Najstarejša evropska demokracija, Švica, se je prva zavedla svojega poslanstva in se pripravljala, da nastopi uradno proti fašizmu. Upajmo, da bo sprožila kamen, ki potegne velike zahodne demokracije za seboj. Potem se bo pokazala čez noč vsa gnoloba in trhllost protidemokratskih držav.

In narodi si bodo oddahnili...

Tvoritev političnih strank

Že od velike noči prinaša jugoslovanski socialno-demokratski tisk članke raznih socialistov, ki se bavijo v njih z vprašanjem, ali naj poskusijo obnoviti svojo socialno-demokratsko stranko in kakšna naj bo. Diskusijo sta sprožila bivši poslanec Petejan (v mariborski »Delavski politiki«) in generalni tajnik Delavskih zbornic v državi dr. Živko Topalović. Načela sta vprašanje in zdaj

prinaša njih tisk mnenja raznih socialistov. Članke slovenskih somišljenikov in prevode važnih dotičnih članov srbskih socialistov prinaša »Delavska politika« in zelo zanimivo je zasledovati mnenja, ki jih izražajo posamezni pisci.

Vsi se strinjajo v tem, da je treba poskusiti z obnovo stranke, različni pa so si v misli, kakšna naj bo stranka in kakšna bi v teh razmerah sploh

Proti hitlerjevskemu barbarstvu

Priobčujemo govor Ernsta Tollerja na dubrovniškem kongresu, ker se nam zdi važen in ker ga doslej še noben slovenski list ni objavil.

Včeraj nisem govoril, ker sem hotel dati nemškim službenim delegatom možnost, da mi odgovorijo ter pobijejo moje trditve, če jim je to mogoče. Če se kljub težki obtožbi rajši ognejo seji iz formalnih razlogov, moram pač govoriti v njihovi odsotnosti. Naj odgovorijo drugje.

Z več strani so mi svetovali, naj nikar ne govorim; tudi razloge so navajali, ki bi bilo zaradi njih bolje, da bi molčal.

Toda književnik je odgovoren samo duhu. Kdor veruje, da vladajo življenju razen sile moralni zakoni, ta ne sme molčati.

Samo srečnemu naključju se moram zahvaliti, da stojim tu. V noči po požaru Reichstaga so me hoteli aretirati. Slučajno sem se mudil v Švici. Dar svobode je obveznost do vseh tovarišev, ki so v Nemčiji za zapahom.

Včeraj so nemški delegati sprejeli resolucijo, ki pravi: »Dolžnost umetnikov je ohraniti svobodo duha, da ne zapade človeštvo nevednosti, zlobi in strahu. Književnost ne pozna mej in mora ostati svobodna dobrina ne glede na politične in mednarodne dogodke.«

Zelo me je presenetilo, da je gospoda iz nemškega PEN-kluba glasovala za to resolucijo, in hotel sem vprašati: Kako se ta pritrditev ujema s stvarnostjo?

Pred nekaj tedni so sporočili desetorici članov nemškega PEN-kluba, da so izključeni iz kluba, češ, da so blizu komunističnim in drugim podobnim društvom. Z votlo dikcijo teh besed se sploh ne bom ukvarjal. Za to gospodo je komunist vsak, ki ni v njih vrstah.

Gospoda iz nemškega PEN-kluba je včeraj nastopila proti temu, da bi v PEN-klubu razpravljali o političnih vprašanjih. Če ravno oni izključujejo književnike zaradi njih političnega prepričanja, potem so oni tisti, ki zanašajo politiko v PEN-klub.

Lani v Budimpešti sta gospoda Schmidt-Pauli in Elster, ki sta tu nemška službena delegata, glasovala za resolucijo, ki je protestirala proti preganjanju književnikov in njih del zaradi omenjenih nazorov. Kaj sta storila, ko so vrgli v ječo Ludwiga Rennu, Ossietzkega, Mühsama, Wittfogla in deset tisoče delavcev?

Dne 10. maja so bila sežgana dela naslednjih nemških književnikov: Thomas Mann, Heinrich Mann, Stefan Zweig, Arnold Zweig, Jakob Wassermann, Lion Feuchtwanger, Kurt Tucholsky, Emil Ludwig, Theodor Wolff, Alfred Kerr, Bert Brecht, von Ossietzky, Helmuth von Gerlach, Lehmann-Russbüldt, Rudolf Olden, Friedrich Wolff, Anna Seghers, Martin Buber, Jürgen Kuczinski, Erich Maria Remarque, Josef Roth, Hans Marchwitza, Alfred Döblin, Werner Hegemann, Bruno von Salomon, Ernst Bloch, Walter Mehring, Arthur Holtscher, Gumbel, Grossmann, Krakauer, Hermann Wendel, K. A. Wittfogel, Egon Erwin Kisch, F. C. Weiskopf, Johannes R. Becher, Regler, Bruno Frei, Paul Friedländer, Heinz Pol, Otto Heller, Erich

Weinert, Ludwig Renn, Hermann Duncker, Bernhard Kellermann, Leonhard Frank, Franz Werfel, Ludwig Fulda, Vicki Baum, Adrienne Thoma, Ferdinand Bruckner, Carl Sternheim, Georg Kaiser, Carl Zuckmayer, Georg Bernhard, Heinrich Simon, Arthur Elösser, Erich Baron, H. E. Jacob, Ernst Toller.

Kaj je storil nemški PEN-klub proti temu požigu? Gospoda bo nemara rekla, da je bilo to početje mladih, nezrelih ljudi. To požiganje je ščitil minister Göbbels ter krstil sežgana dela teh ljudi, ki predstavljajo plemenitejšo Nemčijo, za »duhovne smeti«.

Kaj je storil nemški PEN-klub proti izgonu znamenitih nemških profesorjev in učenjakov, proti izgonu Einsteina, Zondeka, Hellerja, Ledererja, Bonna, Schückinga, Goldsteina in vseh drugih predstavnikov medicine, prava, filozofije? Živeti morajo v tujini, izgnani, oddvojeni od svojega dela, ne da bi mogli služiti Nemčiji, človeštvu.

Kaj je storil nemški PEN-klub proti temu, da je umetnikom, kakršni so Bruno Walter, Klemperer, Weill, Busch, Eisler, onemogočeno delo v Nemčiji?

Kaj je storil nemški PEN-klub proti temu, da slavni nemški slikarji, kakršni so Käthe Kolwitz, Otto Dix, Hofer, Klee, ne morejo delati na nemških akademijah, da je bil slikar Liebermann prisiljen stopiti iz akademije, ker ni hotel delati v takih razmerah?

Kaj je storil nemški PEN-klub proti pregonu najboljših igralcev z nemških odrov?

mogla biti. Nekateri so za tako stranko, kakršno razmere pač dopuščajo, drugi pa opozarjajo, da prava delavska socialistična stranka ne sme nikoli pozabiti svojega končnega smotra ter glede na položaj zatajiti poglobitveni del svojega programa in delavstvu prikrivati končni cilj. Dr. Topalović je v svojem prvem članku zapisal, da je treba poskusiti ustanoviti razredno, borbena, revolucionarno stranko in je pisal o tej možnosti s precejšnjo vero. Drugi izražajo dvome, da je taka stranka zdaj mogoča, nekateri pa so predlagali kar naravnost, naj stranka ne pripada nobeni internacionali in naj se tudi ne imenuje socialistična, marveč kratkoma »Delavska stranka Jugoslavije«, ki naj se bori za same zdaj dosegljive socialne reforme. Nevarnost take stranke za pravo delavsko gibanje so nekateri seveda takoj opazili ter opozorili, da bi v tem primeru šlo le za umetno opozicijo, da pa tako daleč socializma ne gre izdajati.

V debato se je oglašil tudi belgrajski socialist Luka Pavičević, ki je v daljšem članku »Formiranje političnih strank« opozoril, da je treba tudi povedati, kakšna stranka je delavstvu potrebna, ne pa samo, kakšna stranka je mogoča. Pavičević pravi (citiramo po »Delavski politiki«, ne da bi prevod kaj popravljali):

»Z ozirom na obstoječe politične prilike v naši državi je mogoča samo stranka socialnih reform. Mogoča je stranka, katera bi se, uspešneje kot delavski strokovni pokret, bojevala za socialno politično zakonodajo in za njeno izvedbo. To je točno. Vendar to ni dovolj. Še več, ako naj se osnuje stranka samo zaradi teh reform, potem more to biti za dosego skrajnega cilja socializma celo nevarno. Nevarno radi tega, ker bi se v boju za socialne reforme in uživanje njihovih sadov pozabilo na glavni namen socializma, na zamenjavo kapitalističnega družabnega reda s socialističnim. Primer reformističnega dela socialne demokracije v Nemčiji najbolj potrjuje to tezo.«

Dalje pravi Pavičević, da so času primerne socialne reforme delavstvu vsekakor potrebne in jih ne kaže zametavati, da pa more biti to samo sredstvo za fizično in moralno okrepitev delavskega razreda; v najboljšem primeru more biti to krivuljasta pot k socializmu, nikakor pa ne socializem. »Socializem kot družabni red se da le težko ustvariti s socialnimi reformami, a najmanj s prostim sklepom parlamentarne večine v agrarnih državah ne bo prišlo niti v sto letih, v industrijskih državah pa bo vmesna plast »lumpenproletariata« zmemrom pomagala kapitalizmu. Kadar pa bi se mogla kje doseči taka večina, »se povsod nahajajo Hitlerji ali Dollfussi, mečejo parlamentarne poslovne v koš za rabljen papir. Potem pride do diktature buržoazije v tej ali oni obliki in vse parlamentarne možnosti so na mah presekane«. Socialistična stranka naj sicer ne zametuje socialnih reform in parlamentarnih akcij, biti pa mora prepričana, da bo mogla doseči svoj končni cilj le z neposredno akcijo delavskih množic.

Zadnje poglavje Pavičevićevega članka nosi slovo: Kakšni so izgledi za socialistično udejstvovanje pri nas? Tu najprej zavrača mnenja, da zaradi strogih predpisov glede časopisja, zborovanj in ustanavljanja organizacij niso dani pogoji za delovanje kakšne resnične demokratične stranke. Če bi bilo to res, pravi Pavičević, bi bile vse soc. stranke v Evropi ustanovljene najmanj 50 let kasneje, kakor pa so bile. Soc. stranke v Avstriji in Nemčiji so bile »osnovane prav v času najreakcionarnejših avtokratskih fevdalnih režimov« in

socialistična stranka je delovala tudi v caristični Rusiji, kjer si za eno samo predavanje šel v sibirsko izgnanstvo. Pogoji za začetek socialističnega gibanja so drugačni, med njimi je eden tudi: zavednost, volja in pripravljenost strankinih ustanoviteljev, da prenašajo žrtve za svoje strankarsko politično delovanje. »Ta pogoj pa je pri nas precej negotov. Pavičević pravi, da se temu ni čuditi, češ: »Reforme in reformizem s pomočjo demokracije je postal sistem v delovanju soc. strank v Evropi. Radi tega je tudi sama miselnost voditeljev soc. strank čisto reformistična. Ta miselnost je zavladata tudi v glavah nekega dela našega soc. gibanja.«

In navaja med drugim nemški zgled, ki v delovanju evropskih soc. strank ni osamljen:

»Skoraj bi rekel vse socialistične stranke v Evropi (razen Rusije) so prenesle težišče vsega svojega političnega udejstvovanja na osnove demokracije in parlamentarizma, v gospodarskem oziru pa na teren socialne politike. In baš za to so one, kadar so prišle v državi na krmilo, obavljale posle buržoazije, od taiste pa so dobivale v zameno semtertja kakšen zakončič iz sestava svojega minimalnega programa. Niti ena evropska socialistična stranka ni izkoristila svojega prihoda v vlado, da bi napravila vsaj začetek v smeri uresničenja svojega maksimalnega programa. Naj navedem samo dva primera:

Nemška socialna demokracija je sodelovala v državni vladi in v deželni vladah, zlasti v deželni vladi Prusije, z malimi izjemami polnih 14 let. Prav posebno se še omenja njena vlada v rajhu v prvem desetletju po končani svetovni vojni, ko je imela socialna demokracija ne samo relativno večino v parlamentu in absolutno večino v vladi, ampak je imela tudi svojega človeka na čelu države. In kaj je bilo njeno prvo delo? Ona je po zlomu vojaških sil junkerske (veleposestniške in plemenitaške) Nemčije imela za svojo prvo dolžnost ugotoviti nemško politično demokracijo, dopuščajoč, da so v demokraciji ostali gospodarski faktorji, kateri so jo, izkoriščujoč to demokracijo, zadušili z njenimi lastnimi sredstvi. Ako si nočemo zakrivati

resnice, potem moramo reči, da je bila nemška socialna demokracija najzaslužnejša za konsolidacijo nemške buržuazne države. Sklepanje posojil za reorganizacijo in podvig nemške industrije, da bi z njeno pomočjo mogli plačati vojne kontribucije in sanirati nemške finance — to je bilo glavno delo socialističnih vlad. A preobražanje gospodarstva iz kapitalističnega v socialistično se je manifestiralo samo v poizkusih, da delavske strokovne organizacije, tu in tam dobe mesto v upravi podjetij. Kakor hitro pa so se industrijski magnati opomogli, so tudi ti zakoni postali mrtva črka na papirju. V svoji zmoti, da bo z novim osposobljenjem nemške industrije na bazi veleposesti in široke narodne demokracije, s samim gospodarskim razvojem prišlo do socializacije proizvodnih sredstev, je nemška socialna demokracija rodila in odgojila nemški fašizem, kateri je, kakor vidimo, zaokrenil razvoj za desetletja nazaj v preteklost.«

Mislimo, da se ne motimo v domnevi, da je Pavičević navedel vse to zaradi tega, ga opozori: take stranke jugoslovanske delavstvo ne potrebuje, za pravo delavsko stranko še ni prišel čas, ker ne sme biti prilagodljiva in ne sme nikoli prenehati kazati na končni smoter. In tako je zaključil svoj članek z besedami: »Zato naj mi dovoli s. Topalović, da ponovim njegov zaključek: »Samo strogo opozicijsko in razredno stališče daje možnost, da se v naši državi ustvari zdrava in razvoja sposobna socialistična stranka.«

Zapisi in citirali smo Pavičevićevo mnenje obširneje, ker se nam zdi vsa anketa o vprašanju obnove soc. stranke danes važna: kaže nam razpoloženje med delavskimi množicami, in postavlja bo zelo ostro orisano definicijo prave socialistične stranke. Citirali smo Pavičevićeve izjave obširneje tudi zaradi tega, ker spričo nekaterih podobnih člankov zagrebškega socialista Adžije in drugih domnevamo, da gre tu za naziranje vsega treznega dela socialističnega gibanja pri nas.

Naša namera je bila samo seznaniti naše bralce z važno anketo v jugoslovanskem soc. tisku.

OPAZOVALEC

Mimogrede

— Tako imenovane »nacionalne revolucije«, kakršno doživlja zdaj Nemčija, so vselej precejšen blagoslov za nekatere industrije. Iz Nemčije prihajajo lažniva poročila o uspešnem zatiranju brezposelnosti, ki da je v zvezi z vse intenzivnejšim obratovanjem vse industrije. Lažejo celo, da se je nemška brezposelna armada znižala za 400.000, kar pa ni res. Res je, da se večina industrij z »revolucijo« ni prav nič opomogla, pač pa dela z veliko naglico vojna industrija ter industrija blaga za hitlerjevske uniforme. Kakih 200.000 delavcev pa so zaposlili v prisilnem delu. Dobre dobičke izkazuje tudi produkcija raznih hitlerjevskih znakov, pri čemer pa režim protežira samo nekatera podjetja, drugim pa izdelovanje teh znakov prepoveduje. Vsaka taka »nacionalna revolucija« se vrši s paradami, uniformami, znaki, bobni, fanfarami, mimohodi, vsaka taka »revolucija« je okrašena z vsemi mogočimi rekviziti. In industrija teh rekvizitov služi na debelo. Precejšen del industrije se loti z mrzlično naglico proizvodnje teh pritliklin. A mnogo je vsiljivih, malo izvoljenih. Neka tovarna v Nemčiji je izdelala v velikih množinah sohe

Hitlerja ter plastike Hitlerja in Hindenburga. Oblast je prodajo teh stvari prepovedala, češ, da izdelki niso dovršeni. Druga tovarna je izdelala lasne sponke s kljukastim križem. Zaradi »neokusnosti« je bila njih prodaja prepovedana. In še neka industrija je hotela zaslužiti z »revolucijo«: industrija otroških igračk. Izdelala je lutke, ki predstavljajo hitlerjevske četnike. Oblast je lutke pregledala ter jih cenzurirala... češ, da so četniki karikirani. Podjetje bo seveda vztrajalo pri trditvi, da ne gre za karikature. In ima prav: v pozdravnih kretnjah hitlerjevcev, v njih okrašenih paradah, bobnanju, zanosnih govorih itd. je mnogo karikature.

— Še ena industrija bi v državi »nacionalne revolucije« lepo uspevala, če bi ji oblast dovolila razmah: industrija nagobčnikov. Vanje bi kazalo montirati take naprave, ki bi pri intelektualnih sprememli vsako govorjeno besedo v hitlerjevski uvodnik, pri ostalih pa v nemško hitlerjevsko himno. Razglasili bi geslo in ukaz: noben Nemec brez nagobčnika! Tudi nemški izvoz bi se povečal v marsikateri smeri.

— Neki trboveljski rudar nas je vprašal nekaj stvari glede komisije, ki je pregledala položaj v rudarskih revirjih. Pojasniti mu moramo, da je bila naloga komisije samo ta, da je ugotavljala, ali

Kaj je storil nemški PEN-klub proti izključevanju nemških književnikov iz Zveze nemških književnikov?

Kaj je storil proti črni listi tistih knjig, ki jih avtorji v Nemčiji ne morejo več tiskati, nemške knjigarne ne prodajati?

Kaj je storil nemški PEN-klub proti temu, da grozijo tujim založnikom z bojkotom vse njih produkcije, če bi hoteli tiskati dela pregnanih književnikov?

Tajnik nemškega PEN-kluba je danes neki gospod von Leer. V svoji knjigi »Židje te gledajo« (Juden sehen dich an) je opisal Žide kot hudiče v človeški podobi. Pod slike Einsteina, Ludwiga, Lessinga je zapisal »neobešeni«, pod sliko Erzbergerja, ki sploh ni bil Žid, pa je zapisal »nazadnje vendarle ubite«.

Ali bodo obsodili ta izbruh poblazenosti in barbarstva, ali bodo izključili gospoda von Leera iz nemškega PEN-kluba? Ali bodo govorom in resolucijam gospode sledila dela?

Ne bom govoril o svoji privatni usodi, niti o privatni usodi vseh tistih, ki živijo zdaj v pregnanstvu. Dovolj težka je. Dežele, v kateri so se rodili, ne smejo več videti, pregnani so, izobčeni. Toda druge je zadel še hujša usoda.

Živimo v času bučnega šovinizma, brutalne plemenske mrznje. Ljudje duha so izolirani, pretijo jim z nasiljem, razum je preziran, duh napadan. — Da govorim samo o dogodkih v Nemčiji, je vzrok v tem, da so zdaj najvažnejši in meni dobro znani. Pričakujem pa od vas, da boste pokazali enako hrabrost v borbi proti nasilju tudi v svojih državah.

V Nemčiji mi bodo očitali, da sem govoril proti Nemčiji. To ni res. Jaz sem proti metodam ljudi, ki danes v Nemčiji vladajo, ki pa nimajo legitimacije, da bi istili sebe in Nemčijo. Milijoni ljudi v Nemčiji ne smejo danes svobodno govoriti in pisati. Če tu govorim, govorim za te milijone, ki so brez besed. Gospoda se sklicuje na velike nemške duhove. Kako je mogoče govoriti hkratu o duhovnih iskanjih Goetheja, Schillerja, Kleista, Herdera, Wielanda, Lessinga in preganjanju milijonov ljudi?

Poblaznelost vlada času, barbarstvo vlada ljudem. Zrak okrog nas se redči zmerom bolj. Ne varajmo se, glas duha, glas človečanstva opazijo nasilniki samo takrat, kadar jim služi za fasado političnim smotrom. Ne varajmo se, politiki nas samo trpijo, in kakor hitro jim postanemo neprijetni, nas začno preganjati. Toda glas resnice ni bil nikoli prijeten.

V vseh stoletjih, pa naj mislimo na Sokrata, Giordana Bruna ali Spinozo, so klali in ubijali ljudi duha, ker se niso udali ter rajši izbrali smrt kakor laž, ker so verovali v svet svobode, pravičnosti in človečanstva.

Dvomim, da bomo imeli v tej Evropi še večkrat priložnost, da bi se sestali in pogovarjali. Kdor se dandanes upira, ta je ogrožen. Premagujemo strah, ki nas ponižuje. Borimo se na različnih potih; so poti, kjer se srečavamo v spopadu, toda v vseh nas živi spoznanje o človečanstvu, ki je osvobojeno barbarstva, laži in socialne krivice.

Napoved knjige o Jugoslaviji

Slovensko-ameriški pisatelj Louis Adamič, ki se je mudil od lanskega maja do letošnjega marca v Jugoslaviji, piše vrsto člankov o Jugoslaviji ter jih bo potem združil in izdal v knjigi. Adamič je poslal uredništvu čičaškega slovenskega dnevnika »Prosveta« pismo, v katerem napoveduje to knjigo. Med drugim pravi:

»Prihodnje mesece bom posvetil skoraj izključno pisanju člankov o Jugoslaviji za razne ameriške revije. Pozneje jih bom predelal ter izdal v knjigi. Mudil sem se v Jugoslaviji skoraj leto dni ter jo proučil, kolikor sta mi dopuščala energija in sredstva. Pisal bom o političnih, gospodarskih, socialnih in kulturnih gibanjih in vprašanjih Jugoslavije, ki gledam nanje s svojega osebnega stališča, ki je javnosti že znano iz mojih prejšnjih knjig. S tem v zvezi naj povem, da ljubim svojo rodno domovino in vso Jugoslavijo ter želim, da bi ju Američani in drugi tujei obiskali ter dobili spoznanje. Seveda pa ni moj namen, da bi pisal za turistično propagando, kakor pričakujejo nekateri moji rojaki v Jugoslaviji. Za navadni turizem se ne zanimam; želim le to, da bi se ameriško ljudstvo bolj seznanilo z veliko, lepo.

Jugoslaviji, kakor sem jo videl sam. Ape-liral bom bolj na inteligentne, ko bogate Američane.

V sleherni državi vidimo dobre in slabe strani. Jugoslavija ni izjema. Naravne lepote njene so lepše, kakor jih je mogoče opisati. Njeni naravni viri so veliki in raznolični. Njeno prebivalstvo je

je res rudarsko delavstvo slabo plačano in sestradano. In to s o ugotovili. Druga naloga komisije je bila, sporočiti to dalje, kamor je treba. Podčrtati moramo, da so bili v komisiji predstavniki in zastopniki raznih ustanov in organizacij, ki so bili samo člani komisije, ne pa kakšni njeni odborniki. To je obenem tudi že odgovor rudarju na vprašanje, ali ni bilo v komisiji kakega blagajnika. Kjer ni blagajne in denarja, tam tudi ni blagajnika, jasna stvar.

— Nekateri jugoslovanski listi so poročali o izletih italijanskih otrok iz Jugoslavije v Italijo. V raznih mestih v naši državi obstajajo kar fašistične mladinske organizacije (Ballila), ki so poslale več skupin svojih otrok v Italijo na počitnice. V Italiji so jih sprejemali s fašističnimi paradami ter jih pozdravljali kot člane fašističnih organizacij v Jugoslaviji. Mnogi listi so po pravici napadali dejstvo, da imajo Italijani v naši državi svoje fašistične organizacije. Isti listi pa niso še nikoli napadli uglednih obrtnikov, industričev in celo odvetnikov, ki iščejo klientelo v fašistični Italiji (»Corrispondenza in italiano«), čeprav so baje zavodni Slovenci.

Hitler in madžarski revizionisti

V budimpeštanskem listu »A Reggel« piše urednik lista, poslanec Gázár tole: »Pred štirimi meseci so upi na revizijo razveseljivo poživali. Vso Ogrsko je zajel val revizionizma in upanje, da se bo moralo v kratkem nekaj važnega zgoditi. Pričakovalo se je predvsem, da se bosta Francija in Anglija v vprašanju glede revizije preusmerili. S Hitlerjevo zmago v Nemčiji so vse te nade padle, in v zvezi s tem je propadla tudi koncepcija madžarske zunanje politike s svojo nemško in italijansko orientacijo.«

„Pobeda“ in „dvoživkarji“

Poročali smo že, kako napada »Pobeda«, glasilo jugoslovenskih nacionalistov, razne male ljudi, zlasti upokojece, ki si skušajo s kakšnim postranskim zaslužkom nekoliko olajšati življenje. Povedali in opozorili smo tudi, da je sicer res »dvoživkarjev«, ljudi zlasti, ki prejemajo iz javnih sredstev večkratne velike dohodke, pri nas več ko dovolj in izrekli smo željo, naj bi se »Pobeda« lotila teh. Toda »Pobeda« se teh ne loti, čeprav so vsakomur znani, ona se raje naprej »bori« zoper male upokojece in vprašuje »merodajne činitelje«. Tako beremo v zadnji številki tole strahovito zdevščino:

Kranjska gora.

Dvoživke.

Tudi v našem lepem kraju se dobijo dvoživke, ki odjedajo drugim kruh. Tako n. pr. neki L., finančni preglednik v pokoju in posestnik vile, — ki mu vse to za preživljanje še ne zadošča, — opravlja še službo postreščka. Vprašamo merodajne činitelje: »Je li to socialno, med tem, ko so bednejši brez posla in kruha?«

Kranjska gora je letovišče, v katerem traja tujška doba po leti kakih 5 tednov, po zimi pa k večjemu 2 meseca. Če bi se tuji še tako drenjali, ne bi zaslužil postrešček v treh mesecih toliko, da bi mogel živeti. Zato ga pač tudi ni. In upokojenec, ki si služi delo kot postrešček, torej s težkim fizičnim delom, ta že odjeda kruh? In seveda dela to zgolj iz pohlepnosti po denarju — milijone si bo bržkone zaslužil s takim delom!

Res, slika, vredna patenta: Upokojenec, ki prenaša vsak teden petkrat ali šestkrat težke kovčke po vasi, kot simbol korupcije. »Pobeda« pa je njen avtor.

Kaj se dela v belgrajski občini?

Pod tem naslovom poroča »Borba«, da je stavil dr. Nikola Kešeljevič, narodni poslanec, sledeče vprašanje na ministra za notranje zadeve:

čudovito, posebno preprosto ljudstvo. Verjamem, da je združenje Slovencev, Hrvatov in Srbov v eno državo v osnovi trdno.

O vseh teh stvarih bom pisal: o lepoti Jugoslavije in o njeni notranji politiki

o njenem velikem bogastvu in njenih čudovitih ljudeh, o njeni poziciji in njeni vlogi v mednarodni politiki itd.

Morda bodo nekateri jugoslovanski ameriški naseljenci imeli moje članke za »Jugoslaviji neprijazne«, morda me bodo obsojali, da pišem take stvari za ameriško javnost. Kot člani malega naroda so seveda nepotrebno občutljivi v strahu, kaj bodo drugi narodi izvedeli in mislili o njih.

Zaradi tega bi rad poudaril, da bodo sicer nekatera poglavja moje knjige kritike teh ali onih dob v življenju Jugoslavije, da pa bom pisal o vsem s svojega osebnega stališča, v katerem pa je mnogo ljubezni do slovenskih, hrvaških in srbskih preprostih množic. Tistim, ki bodo slučajno prebirali moje »neprijazne« članke ter me obsojali, svetujem, naj počakajo, da objavim vse, kar nameravam objaviti.

Radojka Gavrilovića, občinskega odbornika v Belgradu, je nekaj meščanov ovadilo na sodišče, da prodaja za denar službe slug, čistilcev itd., da prodaja tudi različne druge usluge in vrši razna posredovanja za denar.

Obtožbo proti takemu ravnanju so izročili meščani sodišču pod svojim polnim podpisom. Vendar pa nista niti

nič storila, da se ta gospod takoj odstrani iz občinskega odbora in postavi na zatožno klop.

Obtožbeni material in veliko število slabih del, ki jih je storil g. Radojko Gavrilović, bom odstopil g. ministru s podpisi meščanov, ki ga obtožujejo.

Ali namerava g. minister takoj ukreniti, da se g. Gavrilović takoj odstavi, uvede zoper njega preiskava in da gre v zapor ali on ali pa tisti meščani, ki ga obtožujejo, če ne govorijo resnice?

Miselnost fašizma

V »Prager Tagblattu« označuje Theodor Lessing takole miselni svet nemških fašistov:

Dela, iz katerih je najlažje spoznati miselni svet »Tretje države«, — (kulturni spisi Alfreda Rosenberga, gospodarski spisi Ottmarja Spanna, razen tega starejši modroslovni spisi Chamberlaina in Spenglerja) — ta dela klejijo, lepijo (podobno kakor predmarksistični »Nauk o identiteti«) stalno oba sovražna tečaja enega na drugega v dvostrane pojme, ki so kakor beseda »narodno-socialen« prav tako pomenljivi, kakor bi bila na primer pomenljiva verska zoologija ali glasbena matematika ali leseno železo. Pri tem pa boleha vse za nekakšnim »očetovskim kompleksom«. To se pravi, državo si zamišljajo kakor državni pravdnik kot sodečega in vrednotujočega očeta in tudi za pravico vidijo še vedno izbirajoči proces.

Mirno stoj!

7. t. m. so imeli nemški fašisti svoj velikimohod v Berlin. O tem poroča njihov list »Völkischer Beobachter«. In podčrtuje tale očitno najvažnejši dogodek:

»Mirno stoj!

Povelje reže zrak, kolone se zdrznejo. Kakor bi mignil, stoje množice. Oči desno! — Sto tisoč očesnih parov gleda na vrhovnega vodnika skupin. Daleč v daljavi, prav tam za tempelhofsko postajo, se zgublja rujavi pas.«

Včasih so bile take vojaške parade. Danes so fašistične. Vse je isto, samo častniki in generali so se spremenili v »vodnike«.

Kakšna naj bo demokracija

Takole opredeljuje »Demokratski střed« stališče mladih čeških učiteljev do demokracije:

»Mladi učitelji hočejo demokracijo, ki je očiščena vsega nizkega, kramarskega, osebnega, dobičarskega, kar ubija demokracijo. Mar je to revolucionalno? Seveda, če naj označujemo za revolucijo vztrajanje na načelih, na katerih je sezidana ta država, če hočemo spolniti obljubo, ki smo jo dali sebi in svetu.«

Na Češkem je pač še vedno živ duh demokracije, duh stvariteljev češko-slovaške države, ki znajo gledati v daljave bodočnosti, pa vidijo in spoznavajo enodnevno fašistično diktatur prav v njih zatrevanju, kako so močni, neomajni, večni...

Delavci za delavce

Spričo težkega položaja tisočev delavcev in njih družinskih članov v Sloveniji, ki je po gospodarski krizi ena najbolj prizadetih pokrajin v državi, je banovinski svet že spomlad sklenil ustanoviti poseben sklad, da bi bilo vsaj nekaj sredstev na razpolago za javna dela, kjer naj bi zaposlili prevsem brezposelne delavce trboveljskih revirjev. Sklad naj se imenuje »Bednostni sklad«. Prvotni proračun tega sklada je znašal okrog 20 milijonov dinarjev, toda finančni minister na nekatera obdavčenja ni mogel pristati. Zato so proračun znižali na 11 milijonov 250 tisoč dinarjev. Ta znesek je banska uprava hotela dobiti z obdavčenjem industrije in delavcev. Industriji so se takoj uprli, češ, da je industrija že dovolj obremenjena, in da je njena naloga, dvigati gospodarstvo, ne pa podpirati tistih nekaj tisoč brezposelnih delavcev, nekaj tisoč njih žena in otrok. Ministrski svet pa je 26. julija odobril izredni proračun bednostnega sklada v Sloveniji za proračunsko leto 1933-34 v višini 11.250.000 Din.

Kdo bo prispeval v ta sklad? Več ko polovico bodo plačali industrijski in obrtni delavci, ki bodo plačevali od svoje pičle beraške mezde pol odstotka, njih delodajalci pa od izplačil 1 odstotek. Efekt znaša 6 in pol milijona dinarjev. (Ker je stara resnica, da podjetja vsa nova bremena zvalijo na delavčeva ramena, lahko rečemo, da bodo teh 6 milijonov in pol plačevali delavci za delavce.)

Podjetja bodo plačevala od tantijem, dnevnic in drugih nagrad 10%, kar bo dalo 200.000 Din. Dalje so za ta sklad obdavčena tudi podjetja za izkoriščanje vodnih sil, plače in pokojnine tujih državljanov, delniške družbe (ki naj bi plačale skupno 2 milijona in pol) itd.

Se eno obdavčenje je predpisala uredba o bednostnem skladu: »Od obresti aktivnega salda pri tekočih računih se plača 5 odstotkov, ako znaša obrestna mera nad 4 in pol odstotkov. Efekt se računa na 3 milijone dinarjev.«

Že naslednji dan (27. julija) pa je ministrski svet to obdavčenje obresti aktivnega salda pri tekočih računih preklcal.

Tako znaša ves proračun za bednostni sklad 8 milijonov 250 tisoč dinarjev. Industrijski in obrtni delavci bodo prispevali za to vsoto 6 milijonov in pol.

Spet sladkor

»Naš Glas«, glasilo za državne nameščence in upokojece, poroča o shodu Zveze gospodinj proti draginji. Na tem shodu se je zlasti — kolikoli že? — poudarjala previsoka cena sladkorja, tega vsakomur prepotrebne hrane. Med drugim se je tudi ugotovilo:

Lani vnovič zvišana državna trošarina na sladkor je previsoka, tako da od nje država zaradi zmanjšane konzuma nima nobene koristi. Umestneje bi bilo iz fiskalnih in socialnih razlogov naložiti visoko trošarino na alkohol, zlasti še na žganje, odpraviti pa trošarino na sladkor.

Tudi previsoki dobički naših sladkornih tovarn so krivi, da je cena sladkorja tako pretirana. Vsega skupaj je kilogram sladkorja pri nas obdaven z 8.45 Din trošarine, kar znaša več kot polovico prodajne cene, medtem ko je bila do zadnjega časa vsa žganjekuha popolnoma svobodna in brez trošarine. Leta 1930 je povprečno vsaka oseba na Francoskem porabila na leto 24 kg sladkorja, v Nemčiji 23 kg, pri nas je pa padel konzum povprečno na 6.4 kg na osebo in na leto. Zato je ostalo od lanske sladkorne proizvodnje nad 1500 vagonov sladkorja neprodanega v skladišču. Tihotapstvo s saharinom pa zavzema vse večje dimenzije, kar je tudi z zdravstvenega stališča skrajno neugodno.

Iz naslednje razpredelnice je razvidno, koliko je znašala v posameznih državah povprečno poraba sladkorja na osebo v letu 1931 in višina trošarine in zaščitne carine.

Država:	povprečna letna potrošnja na osebo:	trošarina na 1 kg	zaščitna carina na 100 kg:
	kg	Din	Din

Češkoslovaška	24.—	3.10	570.—
Avstrija	26.—	2.63	361.39
Madžarska	11.50	5.—	445.35
Nemčija	22.—	2.84	432.64
Poljska	10.50	2.48	672.08
Francija	23.—	1.91	382.21
Italija	8.—	11.70	539.03
Španija	11.50	2.12	657.07
Rumunija	?	3.42	513.29
Jugoslavija	5.—	7.77	303.25

Pregled nam dokazuje, da se porabi sladkorja med vsemi navedenimi državami v Jugoslaviji najmanj, nasprotno pa je pri nas trošarina, razen Italije, najvišja. Naša sladkorna industrija je sicer med neštetimi državami carinsko najmanjše zaščitena, kar pa niti potrebno ni, ker visoka trošarina onemogoča uvoz inozemskega sladkorja k nam.

Naše sladkorne tovarne imajo ogromne dobičke. Tovarna v Velikem Bečkereku je v letu 1922-23 razdelila 10% dividende. Leta 1930 so dividende znašale že 53%. Ista tovarna je imela v letu 1932 pri glavnici 36 milijonov dinarjev čistega dobička 14.2 milijona dinarjev, tako, da bo izplačevala 33⅓% ali 50 Din dividende na nominalno vrednost delnice, ki znaša 150 Din. Sladkorna tovarna v Novem Vrbašu izkazuje za leto 1932 9.05 milijona dinarjev čistega dobička ali 15% obrestovane vlozene glavnice. Tudi naša državna tovarna za sladkor na Čukarici je lani pri 22 milijonih izdatkov izkazala 14 milijonov dobička. Po zakonu o pobiranju draginje sme znašati trgovčev dobiček največ 25%.

»Slovenija« se zavzema za pravo, čisto demokracijo v javnem življenju, za to, da se v praksi uveljavijo načela, ki se v teoriji proglašajo kot vodilna. Odločno borbo hoče voditi proti vsakemu slepomušenju v načelnih vprašanjih in proti dvoživkarstvu v narodnem življenju.

Širite in naročajte naš tednik!

MALI ZAPISKI

Prepovedani listi.

Minister za notranje stvari je prepovedal uvažati in širiti v naši državi lista »Die deutsche Welt« in »Der Volksdeutsche«, ki izhajata v Draždanih in list »Jung Roland«, ki izhaja v Berlinu.

Važna sodba.

Ravnatelj meščanske šole v Trzinu Albin Lajovic je poslal okrajnemu glavarju v Kranju seznam tržiških državnih uradnikov v katerem je le-te označeval glede na njihovo politično zanesljivost. Glede 15 uradnikov je trdil, da kažejo pri vseh prilikah »nerazpoloženje proti državi«, in posebno označil kot takega kaplana Viktorja Zakrajška.

Viktor Zakrajšek je zategadelj tožil Lajovca zaradi obrekovanja. Razprava o njegovi tožbi se je vršila pred tržiškim okrajnim sodiščem 1. t. m. Lajovic se je zagovarjal, da je dotično poročilo sestavil po navodilu predsednika krajevnega odbora JRDK narodnega poslanca Lončarja.

Sodišče je toženca oprostilo, češ da ni toženi delal iz hudobnega namena, ampak v obrambo višjih koristi.

Kaj zanima Hitlerja?

Nemška pisateljica Lily Doblhoff je imela priliko, da je opazovala narodno-socialistične vodnike od blizu. O Hitlerju pripoveduje med drugim:

Hitler mi je rekel, da ima najraje godbo. Za svoje najljubše jedi je označil »c. kr. avstrijske močnate jedi«. Knjig sploh ne bere. Zanimajo ga zgolj dejanska vprašanja življenja. Njegovo berilo obstaja iz ilustriranih časopisov. Najraje ima take, ki se bavijo s hišno opravo.

Zanimiva kazenska pravda.

25. maja letos je bila v Vižmarjih sokolska slavnost. Trije domačini so hoteli preprečiti veselico in so skušali ob 10. uri zvečer prerezati glavni električni vod. Eden izmed njih, Ciril Arih, je rezal žico s škarjami, pri čemer je nastal kratek stik, ki je Ariha poškodoval do smrti. Proti njegovima dvema tovarišema pa se je vršila te dni tajna razprava pred ljubljanskim kazenskim sodiščem. Oba sta bila obsojena.

Nov udarec konfinirancem v Italiji.

»Istra« poroča:

Trst, julija 1933. (Agis). Dne 30. maja t. l. je izdala direkcija političnih konfinirancev na Ponzi uredbo z namenom, da vzame še zadnje ostanke svobode, ki so jih konfiniranci imeli do danes in celo možnost sprehajati se v skupinah, po edinih dveh cestah, po katerih jim je bilo do danes dovoljeno sprehajanje. Kasneje pa so izšle še druge prepovedi. Tako so jim z dnem 10. junija t. l. prepovedali zbirati se v grupah več kot po 4 osebe in povzročati radi katerega koli vzroka sploh vsako zbiranje ljudi. Prepovedano jim je obiskovati javne lokale, kot tudi uradne prostore okrajnih sodišč. Prepovedano jim je nadalje hoditi v stanovanja drugih konfinirancev ter ustavljati se v drugih sobah in spalnicah. Kdor se pregreši zoper te zapovedi, zapade zaporu od treh mesecev do enega leta. V primeru kolektivnega prestopka pa na tri leta.

Širite in naročajte naš tednik!

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(49. nadaljevanje.)

Tako umeje tudi ljudstvo. To pa se pravi: Napoleonov mit je pokrov na krščanski skrivnosti. »Ne morem si misliti raja brez svojega cesarja,« — to bi moglo reči tudi ljudstvo.

Ko je bil Napoleon na otoku Elbi, so prišli nekoč trije vojščaki v pariško krčmo in zahtevali štiri kozarce. »Pa saj ste samo trije?« se je čudil krčmar. »Kljub temu daj: četrti še pride!« Četrti je Napoleon.

Kadar sta se srečala na ulici dva, ki sta verjela vanj, je vprašal eden: »Verjameš li v Jezusa Kristusa?« — »Verjamem vanj in v njegovo vstajenje!« je odgovarjal drugi.⁵⁰

20. marca 1815. leta, ko se je Napoleon vrnil z Elbe v Pariz, ga je nesla množica na rokah v tuilerijski dvorec. »Tisti, ki so ga nosili, so bili kakor blazni, in tisoči drugih so bili srečni, če se jim je posrečilo, poljubiti rob njegovega oblačila ali samo dotakniti se ga. Zdelo se mi je, da sem navzočen pri Kristusovem vstajenju.«⁵¹

Grenadirja korakata v Francijo dva,
ki bila sta v Rusiji ujeta.

Morebiti prav tista, ki sta ga zaščitila pri St. Jean d'Acre-u s svojima telesoma pred bombo. Eden prosí drugega, naj ga pokoplje v domači zemlji.

Tam ležal bom tiho, poslušal tam bom
in stražil skoz groba bom sanje,
da spet nekoč slišal topovski bom grom
in konjski topot, rezganje.
Čez grob moj pač jaha cesar tedaj
in meč žvenketa in udarja;
v orožju se vzdignem iz groba tedaj,
da branim, da branim cesarja.⁵²

To se pravi: Napoleon vstane in obudi mrtve.

»V svojih otroških letih sem poznal stare invalide, ki niso znali ločiti njega (Napoleona) od Sina božjega,« se spominja Bloy.⁵³

Če je to preklinjanje, potem ga Napoleon, kakor se zdi, ni kriv. »Prosim, da me ne primerjate z Bogom. Podobni izrazi so tako tuji in nespoštljivi do mene, da hočem verjeti, da niste mislili na to, kar ste pisali,« je rekel neprevidevemu prilizovalcu, mornariškemu ministru Decrèsu.⁵⁴

Brezbožnik ni bil, a kristjan tudi ni bil. »Umiram v apostolski rimski veri, v katere naročju sem se rodil,« piše v svoji oporoki.⁵⁵ Toda če se je tudi rodil in umrl kot kristjan, živel ni tako, temveč celo, ko da bi krščanstva nikoli ne bilo. »Mohamedanski veri dajem prednost: ta ni tako abotna, kakor naša.«⁵⁶ To je rekel prav tam, na Sv. Heleni, in tudi to niso prazne besede.

Goethe nima čisto prav, ko trdi, da je Napoleon »kratka predstava sveta«. Ne, ne vsega sveta, ampak samo ene njegove polovice, — tē, ki jo imenujemo »pogansko«, druga pa, ki jo imenujemo »krščansko«, je Napoleonu prikrita, je temna zanj, kakor je za stare temen Had, kraljestvo senc, nočna poluta neba. A da se družita obe poluti — nočna in dnevna — tega ne ve.

Misliti, da je Napoleon predhodnik prihajajočega Kristusa, je prav tako abotno in brezbožno, kakor misliti, da je predhodnik Antikrista. V tem je tudi vsa njegova tragika, — in ne samo njegova, ampak tudi naša, kajti ni zastoj naš zadnji junak, — da sam ne ve, čigav predhodnik je. V tem glavnem ni on niti potrdilo niti zanikava, marveč zgolj vprašanje brez odgovora.

»No seveda, tak človek, kakor jaz, je vedno bog ali hudič!« se smeje, morebiti tako, kakor se včasih ljudje smejejo od strahu.⁵⁷ Res, strašno je zanj in za nas — ne vedeti, kdo je poslal tega zadnjega junaka krščanskega človeštva, Bog ali hudič.

»Napoleon je demonsko bitje,« pravi Goethe, in rabi besedo »demon« v starem, poganskem zmislu: niti bog niti hudič, temveč nekaj med njima.

Junak Zahoda, Napoleon, je tudi sam podoben zahodu, večeru sveta.

Podoben bil je jasnemu večeru:
ne dan, ne noč, ne tema, ne svetloba.⁵⁸

Zato je tudi tako nepoznan, skrivnosten.

Zdi se, da je Puškin povedal najgloblje, kar je mogoče reči o njem:

Usodni izvrševalec zapovedi neznane.

In zato je človeška sodba nad njim tako brez moči.

Urejevalec kaosa.

Kaj vleče ljudi k Napoleonu? Zakaj se ženejo človeške množice za njim, — »kakor ognjena sled meteorja po noči?«

Grof Ségur, udeleženec ruskega pohoda, popisuje vhod Muratove konjice 14. septembra 1812. leta v Moskvo, ki se je še ni dotaknil požar, ki pa je bila že strašno opuščavljena: »S skrivnim trepetom so poslušali jezdec topot konjskih kopit pod seboj« — edini zvok v tišini velikankega in brezljudega mesta; »z začudenjem so slišali zgolj sebe sredi tolike množice hiš.«⁵⁹

⁵⁰ Lacour-Gayet 231.

⁵¹ Thiébaud, V. 295.

⁵² Heine.

⁵³ Bloy, 42.

⁵⁴ Arthur-Lévy, 399.

⁵⁵ Mémor., IV. 640.

⁵⁶ Gourgaud, II. 270, 272.

⁵⁷ O'Meara, II. 246.

⁵⁸ Lermontov.

⁵⁹ Ségur, V. 36.

V tem »začudenju«, »skrivnem trepetu« je prav tisto čustvo skrivnega razodetja, kakor v vsej napoleonovski skrivnosti; toda začelo se je še prej, v revoluciji, kjer dosega včasih tako ostrino, da se dotika — seveda nezavedno — krščanske eshatologije prvih stoletij, čustva konca sveta: »Kmalu bo vsega konec; novo nebo bo in nova zemlja.« V tem čustvu se družita konec in začetek časov; brezkončna starost: »Štirideset stoletij gleda na vas z višin Piramid«, in brezkončna novost, neslišnost, edinstvenost vseh občutkov: tega še ni videlo in ne bo videlo nobeno oko. Radostna groza, kakor pred drugim prihodom; zamaknjeni krik jasnovidecev: »Maran atha! Gospod prihaja!«

»Pustili smo za seboj vse zmagovalce starih časov«, se dalje spominja Ségur. »Bili smo pijani slave. Nato je prišla žalost: ali je bila to izčrepanost od obilja tolikih čustev, ali samota na tej strašni višini, negotovost, v kateri smo blodili na teh najvišjih vrhovih, odkoder se je odkrivala pred nami brezmejna daljava.«

Prav ta eshatologija je v knjigi Bloya: »Ljudje so bili na najvišjem vrhu človeštva, in samo zaradi navzočnosti tega čudovitega, ljubljene, strašnega, kakor ga še ni bilo na svetu, so se mogli šteti, kot prvi ljudje v raj, za gospodarje vsega, kar je ustvaril Bog pod nebom.«

To je tisto, kar vleče ljudi k Napoleonu: stari prividek o zgubljenem raj, o božjem kraljestvu na zemlji kakor v nebesih, in novi — o človeškem kraljestvu svobode, bratovstva in enakosti.

To se pravi: Napoleonova duša je duša revolucije. On je blisk v tej nevihti: morsko čudo, ki ga je vrglo brezno na breg.

Revolucija ga je vzredila, kakor volčica Romula. In kolikor jo je tudi preklinjal in ubijal, vedno se vrača k njej in pada k njenim železnim sescem: kri v njegovih žilah je volčje mleko revolucije.

On sam je od njenega mesa: »Jaz sem francoska revolucija«, je rekel po usmrtni vojvode Enghienškega, ki je eno izmed njegovih najslabših in najstrašnejših del, — ki pa ni brezumno: s to usmrtnijo je utrjena vez z umorom kralja 1793. leta, s terorjem, dušo revolucije. Vincenneski rov, kjer je bil ustreljen nedolžni potomec Bourbonov, je meja med starim in novim redom; prerez popkovine, ki je vezala novorojenega Cezarja s kraljevsko oblastjo. Enghienovo truplo je za Bonaparta prva stopnica na cesarski prestol; Enghienova kri je zanj cesarski škrlat.

»Le s tem, da slabim vse druge oblasti, utrjujem svojo — oblast revolucije,« pravi v državnem svetu o priliki svojega kronanja.² In po dvoumnem govoru Chateaubrianda v Akademiji o pisatelju Josipu Chénierju, kraljevem morilcu 93-ga leta: »Kako si upa Akademija govoriti o kraljevih morilcih, ko jaz, kronana oseba, ki bi jih moral bolj sovražiti od nje, obedujem z njimi in sedim v državnem svetu skupaj s Cambacérèsom« (državnim kanclerjem, bivšim članom konventa, tudi morilcem kralja).³ Novega Cezarja niso mazili z oljem najsvetejše ampule, marveč z revolucionarno voljo ljudstva. »Nisem ugrabil krone; vzdignil sem jo iz blata, in ljudstvo mi jo je posadilo na glavo; spoštujte voljo ljudstva.«⁴

»Jaz sem francoska revolucija,« pravi v začetku cesarstva, a ob koncu: »Cesarstvo je revolucija.«⁵

Revolucija je duša cesarstva, njegova dinamika. Če se samo pokaže poklina na cesarstvu, že vre skoznjo ognjena lava revolucije.

»Vnovič moramo obuti škornje 93-ga leta,« pravi Napoleon v 1814. letu, za časa sovražnega navala zaveznikov na Francijo.⁶ In leta 1815, na predvečer Waterlooja: »Cesar, konzul, vojščak, — vse sem prejel od ljudstva... Moja volja je volja ljudstva; moje pravice so njegove.«⁷ In po Waterlooju, pred odhodom v Rochefort — zadnjim potom na Sv. Heleno: »Evropske države se ne vojskujejo z menoj, ampak z revolucijo.«⁸

Zato mu je tudi ostal zvest do konca stari pošteni jakobinec, člen Odbora za javno blaginjo, Don Quixote in človekoljub Carnot. »Čast in blaginja Francije mi nista dovoljevali dvomiti, da je Napoleonova stvar vendarle stvar revolucije,« pojasnjuje to zvestobo drug jakobinec.⁹

»Ločite, ločite ga od jakobincev,« je ponavljal Aleksander I. na dunajskem zboru v praznovorni grozi, ko so dobili obvestilo o Napoleonovem begu z otoka Elbe: zdi se, da je Aleksander edini razumel vso nevarnost, če postane Napoleon vnovič, kar je nekoč že bil — utelesena revolucija, »Robespierre na konju.«

Skrajno grozo, peklenski njen obraz — obraz Meduze, od katerega kameni vse živo, — pozna on, kakor nihče. »Revolucija je ena izmed največjih nesreč, kar jih nebo pošilja zemlji.«¹⁰ Do prevratne »sodre, vile canaille« občuti gnus, fizičen in metafizičen hkratu. 10. avgusta 1792, ko je gledal s Karuseljskega trga, kako je množica vdrala v tuilerijski dvorec, je poblebel in šepetal skozi zobe: »Che coglione! O drhal! Kako so jih mogli pustiti! S kartečami bi jih postrelil štiri ali pet sto, in ostali bi se razbežali.«¹¹

Človeškega strahu ne pozna. Vendar blebi, če sliši pripovedovati o nasiljih, kakršnih je sposoben uporno ljudstvo. Če se je vrgel delavec pred njim na kolena, kadar je jahal po pariških ulicah, in ga prosil kakršnekoli milosti, se je najprej zdrznil in stopil nazaj.¹²

² Lacour-Gayet, 177.

³ Ibid., 393.

⁴ Mémor., I. 148.

⁵ Houssaye, 1815, I. 512.

⁶ Lacour-Gayet, 505.

⁷ Houssaye, 1815, I. 605.

⁸ Ibid., II. 194.

⁹ Thibaudeau, Mémoires, 376.

¹⁰ Mémor., III. 395.

¹¹ Lévy, 51.

¹² Rémusat, III. 356.